

Ámos Imre: *Ünnepek* című sorozatának lapjaival minden kedves olvasónknak boldog ünnepeket kívánunk, könnyű böjtöt és beírást az Élet Könyvébe!

Amos

Amos

Ámos Imre recepciója a Múlt és Jövőben

Patai Edith
Ámos Imre

Ámos Imre művészi hitvallása: mindig arra figyelni, ami legbelül van. És hiába dolgozik a jelenségek felszínén jelentkező színekkel és formákkal, mégis hű marad ehhez a hitvalláshoz.

Ha elnézzük képeit, ha engedjük, hogy a tompa és mégis világos színek, a finom ködökbe vesző formák és az a sajátos világ, amit ezekkel meg tud érzékelteni, elhatároljanak a mindennapok életétől, akkor megérezzük: mit jelent e művésznél a befelé figyelés. Megértjük, hogy számára gyönyörűség, ha beszélhet a legmélyebbhez, a végső rétegekhez. És az emberei is, mintha mindannyian befelé figyelnének egy hangra, mely el fog érni hozzájuk, egy fényre, amely fel fog lobbanni. A sötét, gyöngyháztónusú tájképei vagy utcarészletei között áhítatosan világítanak az emberi arcok sápadtan, feszült várakozásban. A lülofot tartó zsidó arca ugyanazzal az intenzitással éli a maga csendes életét, mint a kagylószedők a tengerparton, vagy a kis bachur a kállói templomutcában.

Alig 3–4 év termése, amit Ámos kiállításán az Ernst Múzeumban láttunk, mégis a grafikai hatású darabokból sötét fényű, a művész eredendő pesszimizmusából fakadó képeken át eljutunk a világos-

sabb, zengőbb színekhez. Az ifjúság az indulás nehéz, küzdelmes útjain elérkezik az első sikerekhez, eredményekhez.

Itt-ott felfigyelnek néhányan: mit is hozott magával ez a szerény, sápadt fiatalember a kállói caddik városából?

És vannak, akik megértik, hogy elhozta a kállói szent pap énekét a zöld hátú, kék szárnyú csodamadárról, elhozta a nagy kérdést, amelyben szomorúság és remény, alázat és felemelkedés váltakoznak: mikor lesz ez már?

Az emberek sápadt arcán a külső fények a belülről áradó fényességgel ölelkeznek. A nyitott szemekben csodavárás van. A könnyedén egymáson fekvő ajkak körül néha halkán megszólal a régi dal: mikor lesz ez már?

Bizonyára öntudatlan a művészen ez a megtermékenyülés egy daltól, egy templomos hangulatú utcától, egy szent árnyéktól, amely ráborul a gyermekkor éveire. De mi tudjuk, hogy egész életek, csendes szomorúságban pergő évek múlhatnak el annak a kérdésnek jegyében:

Mikor lesz ez már?

Kállai Ernő
Ámos Imre művészete

Ámos Imre festészete ezzel a kabbalistával tart lelki rokonságot. Képeinek látható fele a földön jár. Embert, állatot, szobákat és bútorokat, házakat és tájakat látunk, de a dolgokon mintha titkos fények, szövegek és sejtelmek ígézete venne erőt: önfeledten, a maguk testi valójára ügyet sem vetve csüggenek a földöntúli káprázaton, mint az alvajáró csukott szeme a holdvilágon. A képek előterében olykor olvasó emberek látszanak. A művész többnyire magát és feleségét ábrázolja így, ezzel is jelezvén,

hogy látomása, amely a kép háttérében ölt alakot, az álmok és révületek világába való. Ám erre a festői magyarázatra alig is van szükség. Az előtérben alvók nélkül is nyilvánvaló, hogy a művész képzelete a lelki alvilágban kalandozik. Azokban a hétpecsétes, rejtett mélységekben, amelyekben az álmok, az ősi emlékek és kinyilatkoztatások tanyáznak.

Az érzékek és az ész uralmára támaszkodó anyagelvűség, ez a modern lelki vakság alighanem úgy véli, hogy Ámos képeiben irreális ábrándokkal és

spekulációkkal van dolga. Pedig az álomszerű megjelenítésnek az az értelme, hogy jelképek révén, költői módon sejtessen olyan élményeket, amelyek nagyon is reális gyökerűek ugyan, de annyira mélyrejtelműek, hogy a közvetlen ábrázolás eszközeivel lehetetlen hozzájuk férkőzni.

Ámos Imre mélységesen vallásos lelkű látomása mindegyre a halottak és a múlt titokzatos, roppant birodalmát idézi, melynek árnyai az idők és terek végtelenségéből is fölérnek hozzánk, vissza-visszajárnak, lelkünket, sorsunkat, műveinket irányítják. Amit hagyományok és átöröklés címén a közkeletű tapasztalat is elfogad mint tényt: a halottak és múltak jelenvalósága Ámos képein kísértetiesen, delejes áram módjára hatja át a dolgokat. A halál túlvilági lehelete sűrű, bódító köd gyanánt terjeng a levegőben. Ebben a ködben, haláltól ittasultan, tántorog és imbolyog az élet a maga múló térségein, mint pislákoló fény, amely alighogy lobban egyet, már el is alszik.

Ki állíthatná, hogy az életnek ez a szemlélete nem felel meg a valóságnak? Nem derűs szemlélet, az igaz. Pesszimizmusa nyomasztó, de érthető – kivált a mai Európában, amely, minden jel arra vall, történetének egyik legsötétebb és legvéresebb korához érkezett. Kell-e fantasztikusabb és rettentőbb lidércnyomás a katasztrófáktól vemhes Európa mai valóságánál? Nem csodálhatjuk, ha ebben a korban, amely úgy lehet, számlálatlan embermilliók és a polgári kultúra meg civilizáció roppant sírját készül megásni, a halálsejtelem egy érzékeny művészlelket minden ízében megremegett, és ébren jártában is kísérteties látomásokkal üldöz.

Ámos Imre látomásai tele vannak gyötrődő félelemmel, Istenhez emelkedő könnyörgéssel, szorongó „hajnalvárással”. Az angyalok, akiknek mennyei sugárzású szárnyas alakja egyik-másik képen föl-fölrévül, inkább a halálos végzet, semmint az isteni kegyelem hírnökei. Enyhébb hangulatú festmény kevés akad, az is inkább a csendéletek és tájképek sorában. De még ezeknek a képeknek a szelídebb melankóliája is azt érezteti, hogy az elmúlás árnyai lengenek a dolgok körül.

A 32 éves Ámos Imre a Képzőművészeti Főiskolán Rudnay tanítványa volt. Mesterének nehéz, rögzös tónusairól előbb halvány, szürkés harmóniakra tért át, majd újabb festőink, főleg Bernáth Aurél példájára az ő vásznain is kivirultak és kitüzesedtek a színek. De Ámos színskálája az égő rózsaszínek, ragyogó zöldek, kékek és izzó fehérek pompájában az új magyar kolorizmus teljesen egyéni változatát teremtette. Szélesen és könnyedén járó ecsetje nyomán tiszta lelki szövétnekké finomul a szín, amely

a képzelet legköltőibb szárnyalását is besugározza fényvel, éltető és elhitető erővel. Valóban, Ámos képein, a színek érzékeny lelki világában minden csoda lehetséges, minden földöntúli ígézet helyenvaló.

Az *Öreg templomazolga* lélegzete, „párája” a hideg téli levegőn ezüstös, pikkelyes hallá kristályosodik. Mégsem akadunk fenn rajta, mert ez, a tisztán szemre és észre meghökkentő tünemény költőien és festőien egyaránt szép formában jelképezi a lehelet éltető, lelkes voltát. Túl ezen, a jegesec alakká változott pára olyan áthatóan érezteti a dermesztő téli hideget, amihez fogható hatásra semmiféle „termeszetes” ábrázolás nem volna képes. Az *Öreg templomazolga* maga a megtestesült, legendás, mitikus „Tél apó”, aki jeges fuvalom alakjában áttetsző, ezüstös kristállyá varázsolja az alvó világot. – Az önarc képen a festő sapkával fedett fején könnyöklő angyal hever. Ez a figura ezer más festő kezén valószerűtlen, külsőleges dísszé válhatott volna, de itt elhiszük róla, hogy a művész génusza, aki földöntúli látomások fényét és súlyát lopja a lelkébe. – A *Sötét idők* előterében lámpával a kezében, tágra nyílt szemében a félelem jelével férfi áll. Bal kezénél fekete álló óra, melyet két angyal ékít. A fojtott éjszakai hangulatban ez a két gubbasztó angyal úgy hat, mint két vészmadár. Vészterhes árnyak lappanganak a levegőben. Az az érzésünk, hogy a következő pillanatban a fekete óra ütésére kialszik a lámpa, és végső, halálos sötétség borul a szobára és a virrasztó lélekre. – A legújabb, sajnos nem reprodukált képek egyike ugyancsak éjjeli látomás. Homályos szobában brutális arcú, tagbaszakadt, véres férfialak baltával a kezében. Maga a megtestesült, öldöklő bestialitás, korunk apokaliptikus réme. A nyitott ajtón kilátni az alvó tájra, amely fölé fehéren süt a hold óriási sarlója. Dombtetőn, arccal a holdnak, az égi fényességnek, világot, borzalmakat, mindent felejtve magányos, ábrándos lélek: egy hegedülő ember. A sötét vérengzés és a sugaras, idillikus lelki béke egymás tőszomszédságában: milyen mély értelmű, lenyűgöző vízió!

Akár Chagall festészetében vagy a Habima színjátékában, Ámos Imre képein és rajzain is a gettóbeli zsidó szegénység lelki magába szállása, megrendítő és elragadó miszticizmusa szól hozzánk. Mégpedig azon a lágy és kissé álmatag módon, azon az érzelmes és dallamos hangon, amely a modern magyar festői stílusra jellemző. A magyar élet beolvastató ereje, amely annyi zsidó származású művésziünkre hatott már, Ámos Imre festői fejlődésében döntő szerepet játszik.

Naményi Ernő Zsidó ünnepek

Ámos Imre metszetsorozata

A vallásos művészetnek kettős értékmérője van. Az egyik a műben kifejezést kereső vallásos lelki élmény, a másik az élmény érzékeltetésére szolgáló művészi készség. Ha az első hiányzik, akkor lehet szép képeket festeni, amelyek esetleg a vallásos élet egy-egy mozzanatát külsőségeiben hűen ábrázolják, melyek valamely bibliai jelenetet vagy vallásos cselekményt elmondanak, de ezek a művek nem képek vallásos hangulatot vagy szellemet ébreszteni a szemlélőben. Ilyenek Kaufmann-nak a zsidó tárgyú festményei, amelyek többé-kevésbé jó művészi alkotások, zsidó tárgyúak, de a zsidó vallással nincs semmi lelki közösségük. Oppenheim népszerű zsidó képei anekdotákat mondanak el a régi zsidó családi életből – több-kevesebb valósággal –, kifejezésre is juttatják a régi zsidó családi élet bensőségét, de vallási szempontból nem jelenthetnek élményt. Nézzük ezzel szemben Ámos Imre festményeit és grafikáját. Amellett, hogy kitűnő művész munkái, nem epikai elbeszélést, nem néprajzi jelenetet, nem adomát találunk bennük, hanem egy igaz zsidó vallásosságból sarjadt szellem kifejezéskeresését. Az ábrázolt tárgyak, személyek csak eszközök arra, hogy az ezeket az embereket eltöltő szellemnek testet adjanak.

A zsidó évet kíséri 14 lapból álló linósorozata, amelynek néhány lapját közöljük. Ámos olyan közel férkőzik a zsidó ünnepek belső lényegéhez, mint eddig egy művész sem. Nem a szertartások leírását, sem népszokásokat látunk megjelenítve, hanem azt, hogy mit érez a jámbor zsidó ünnepnapján, milyen lelkiállapotnak kifejezője az a cselekmény, amelyet csak lényeges vonásaiban rögzít a művész.

Öt rajza különös élményem nekem: az egyik a péntek esti kiddus, a másik a sófárt, a harmadik az engesztelő nap alázatát, a negyedik a purim vigaságát és az ötödik a tisbeav gyászát fejezi ki.

A péntek este magasztossága és a zsidó életben való centrális szerepe a kiddus szertartásában jut szóhoz. Serleggel kezében nemcsak köszönti a zsidó a Sabbat hercegnőt szerény otthonában, hanem dicsőíti Istenét, hogy ezt a nagy jótéteményt, nyomorúságos életének ezt a magasztos fénypontját adta neki.

A *Sófár* című lap nem ad hű képet a szertartás folyásáról, hanem a lelki riadót érzékelteti, amelyet a félelmetes nap a lelkekből kivált.

Kippur ünnepén a léleknek ez a felajzottsága, mélységes alázata is a felelősségek teherpróbájává

lesz. A szent nap lényegét megértheti-e az a zsidó, akinek a bűn és jócselekedet mérlege nem jelent meg lelki szemei előtt? Csak így van értéke a lelki számadásnak, a valódi bűnbánatnak.

A veszélytől való megmenekülés emberi örömét, természetes rakoncátlan jókedvét kitűnően látjuk a purimi lapban.

Ezzel szemben az évezredes szenvedés, a mártírok szakadatlan sorának emléke, Cion pusztulása mélységes lelki összetörtséggel keres formát a földön, cipő nélkül gyászoló zsidóban, aki érzi magán a százados zsidó sorsot, de saját baját felejtve rég elmúlt időnek katasztrófáját éli végig.

Mindegyik lap a maga egyszerűségében, a lényegesnek a mellékestől való megszabadításával a legszébb modern zsidó vallásos művészet legelső sorába helyezi ezeket a lapokat, amelyek Ámos Imre művészetének (lásd Kállay Ernő cikkét *Múlt és Jövő* 1939. novemberi szám) képeivel egyenértékű termékei és valóban mélyen járó és a szépség legmélyebb tartalmát adják tehetségének.

